

Målens gård i Vånga socken

1961

I en notis i denna tidning för några dagar sedan meddelades att förhandlingar pågår mellan Domänverket och ägarna till Målens gård om förvärv av denna.

Ur mina anteckningar vill jag plocka fram några data och uppgifter om gårdens historia.

När gården uppbyggdes första gången är ej lätt att avgöra. Namnet är jämförelsevis ungt. Prof. Hjalmar Lindroth skriver i en avhandling om våra ortnamn, att de många ortsnamnen på Måla skulle betyda "nyodling som på vissa villkor får upptagas".

Den äldsta anteckningen, som jag funnit om Målen är från 1583 i en handling, där den danske kungen Fredrik II till riksrådet Henrik Ramel giver hela det till Kronan indragna Bäckaskogs kloster, som bl.a. omfattade hela Vånga socken. I gåvobrevet heter det: Maalen en gaard Jens Skredder paabor skylder saerligen 2 pund smör, 3 skeppor hafvre, 1 daler jästeri och ett trä 10 alnar långt. Det var naturligtvis samma landgille, som gårdsbrukaren förut lämnat till klostret.

I en tiondelängd från 1641 kallades gården Pidde Maale. Det var säkert ej mycket med gårdens avkastning då, då bönderna Pelle och Nisse Nielsön endast skulle ge 2 skeppor korn, ½ skp. hafre och 2 skp. humle i tionde till prästen. Bättre var det 1644, då bönderna skulle lämna ett helt svin till prästen. Det hade säkert varit ett gott ollonår 1643. Ek- och bokskogen var så gott som allenarådande här vid den tiden.

År 1652, då kyrkoherde Jens Hansens "Tionde boog" slutar var det endast en åbo på gården.

Vid 1671 års jordrevning anslogs hemmanet till rusthåll vid Göinge skvadron o. Skånska Kungl. Dragonregementet. Gården brukades då av Måns Olsson, som var medelålders och efterträddes snart av brodern Sven Olsson. Som förut nämnts var det inga stora arealer, som voro uppodlade. Måns Olsson uppgav att han endast kunde slå 12 skeppor råg, 5 skeppor havre och 6 skeppor korn. Han kunde hösta 4 lass hö men hade ej mindre än 1.200 humlestänger. Djurbesättningen bestod av 1 par hästar, 1 par stutar, 3 kor, 1 ungnöt och 5 får.

Sven Olsson upplevde de svåra åren med krig, pest och hungersnöd. Han efterträddes på gården av sonen Frenne Svensson.

Målen hade nu blivit ett kronohemman. Bäckaskog hade ju genom Henrik Ramels sonson Ove Ramels trolöshet mot svenska kronan under Karl XI:s skånska krig blivit indraget till Kronan.

Under sin åbotid figurerade Frenne Svensson ofta i domstolsprotokollen. Mestadels var det för olaga skogshygge. Kronobönderna hade ej lov att utan anvisning av kronans hejdriddare (kronojägare) avverka ek och bok. På somliga ställen var även surskogen, björk, al och asp, fridlyst. Det var emellertid svåra tider för bönderna ej minst i skogstrakterna och skogen stod tät. Boken kunde man bränna till pottaska, som det var bra pris på och lätt att transportera. Ekvirket var eftersökt som byggnadsvirke och betalades högt på slätten.

Den 7 okt. 1737 var Frenne Svensson åtalad för att han huggit 100 ekar och 12 bokar i Kronans skog på Målen. Som förmildrande omständigheter framhölls att han hade dåliga affärer. Kreaturen hade dels rivits av vargar och dels dött i kreaturssjukan. Bokarna hade Frenne bränt till pottaska. Ekarna hade han ej lyckats sälja utan måst hugga "klappholtz" av dem (tunnstav). Denna hade han sålt till en okänd man från Blekinge. Domen fökk den 18 okt. samma år och var hård, då Frenne förut flera gånger gjort sig skyldig till samma brott. Han dömdes att böta 1.008 Dlr. smt. Då han naturligtvis inte kunde betala böterna, fick han plikta med kroppen, d.v.s. han fick 40 par spö. Det var ej många, som kunde utstå detta straff utan att taga skada för livet. Kanske var det en tröst för honom att tre andra från orten, Jöns Persson i Västervik, Jöns Hansson i Filkesboda nr 3 och Ored Truedsson i Filkesboda nr 2

samtidigt fingo genomgå samma straff. Den sistnämnde påvisade ändå att vargarna tagit 20 får och getter för honom och var i behov av extra inkomster.

Trots de hårda och skymfliga straffen avhöll sig inte bönderna från förnyade brott. År 1746 var Frenne Svensson på nytt åtalad för olaga skogsnygge, men det gällde endast två ekar, som Frenne gäldade med 6 par spö. Men nu skulle skogsstölderna på Målen stoppas, menade hejdridaren. Frenne skulle anmälas hos Kungl. Befallningshavande, och hur det då kunde gå var hans granne Jöns Persson i Västervik bevis på. Trots att denne bott på sin gård i 26 år och var född där, blev han 1740 driven därifrån för att få slut på skogsstölderna.

Så blev Bengt Nilsson åbo i Målen. Han tycks ha varit en fridens man. Hans hustru avled 1794. Av makarnas tre döttrar gifte sig Kjerstin med Per Svensson i Bökestad Mölla, en svärson till länsman Sandberg där. Efter Bengt Nilssons död blev Per Svensson även ägare till Målen. Då var Målen liksom Bökestad Mölla skattköpta. Han utökade ytterligare sina ägor genom förvärv av 1/32 mtl Bökestad. Per Svensson ägde sedan 700 tunnland, en respektabel ägovidd även i Skånes skogstrakter. Hur kunde de spridda åkrarna skötas, så att det blev lönande att ha dem odlade? Det skötte de många fattiga underbetalda torparna om. Enbart på Målen hade Per Svensson fem torpare.

Det blev Per Svenssons son Mattis, som blev ägare av Målen så småningom. Han var född 1797 och gifte sig med den rika åbodottern B e n g t a H å k a n s d o t t e r från Killeboda i grannsocknen. Mattis Persson var en driftig man och genom sitt rika gifte fick han också ekonomiska resurser att förbättra sin gård. År 1823 uppförde han den ännu kvarstående ståtliga boningslängan, som är inredd i herrgårdsstil. En del rum ha praktfulla väggmålningar, som på 1900-talets början överkläddes med tapeter. För förvaring av rotfrukter och potatis samt brännvin uppförde M. P. tre stora av kullersten välvda källare, som ännu stå kvar i ursprungligt skick.

Den 26 febr. 1866 erhöll Mattis Perssons son Per fastebrev å förut nämnda hemman. Hans tid som bonde här blev ej långvarig. Redan 1883 gav han upp sin egendom till konkurs. I annonsen uppgavs gårdarnas areal till 600 tnl. varav 80 voro odlade. Årliga skörden uppgavs till 250 – 300 tunnor spannmål och 400 tunnor potatis.

År 1861 hade Mattis Persson tillsammans med tre släktingar låtit uppföra ett ångbränneri på Målens ägor. Visserligen inflöt pengar från brännvinstillverkningen. Det första året Per Mattisson var bonde sålde han enligt bevarade räkenskaper 5.600 kannor brännvin för 1.25 kr kannan. Brännvinsbönderna levde i sus och dus och skrevo på för varandra tills krediten blev stoppad och då blev det konkurs för samtliga. Målens egendom inropades av Oppmanna-Vånga socknars sparbank, pris kring 20.000 (1960 tax. 271.000, 1878 tax. 20.000) såldes 1883 för 14.000. Jordbruket på Målen drev banken men förlusterna blev stora.

1892 lyckades banken sälja egendomen för 16.000 kr till en dansk fängelseinspektör, Amitzböll. Denne sålde sedan gården till sin broder regementsläkaren Ivar Fredrik Kristian Amitzböll från Kristianstad. Han anlade stora fruktodlingar, som till en del ännu finns kvar. Doktor Amitzböll hade de första åren sin son Lars Henrik som inspektör på Målen, men överlät den senare till honom. Lars Henrik sålde den i sin tur till en direktör Jönsson från Stockholm, bördig från Västanå. Efter ett tiotal år sålde denne så Målen till adv. N. Nyström, Kristianstad och direktör Wiberg, Broby.

Nu ser det ut som om Målen åter skulle bli Kronans egendom.

28/9 1961 Götho

Publicerat i Kristianstadsbladet 1961.

Signaturen Götho var Folkskolläraren Gustaf Nilsson, Mjönäs.

Senare historia:

Domänverket köpte Målen 1961 och gården brukades några år av olika arrendatorer, bl.a. Per Johnsson i Grönhult.

Boningslängan, och senare även rättarbostaden, hyrdes som sommarbostäder av advokat Nyströms döttrar.

Bostäderna med tillhörande tomter har sedan friköpts av dåvarande hyresgästerna och deras ättlingar.